

ШМК-нын хуралынга корген Протокол № <u>7</u> <u>Монгуш</u> /Монгуш С.О./ « <u>31</u> » <u>08</u> 2024 ч.	Директорнун ооредилге талазы-биле оралакчызы чопшээрээн <u>Кар-оол Р.Ю.</u> « <u>31</u> » <u>08</u> 2024 ч.	 Школа директорунун <u>100</u> дугаарлыг доктаалы-биле бадылаан <u>Ондар О.Б.</u> « <u>31</u> » <u>08</u> 2024 ч.
---	--	---

ТЫВА ДЫЛ ЭРТЕМИНГЕ АЖЫЛЧЫН ПРОГРАММА

Класс: 8

Ооредилге номунун автору, ундурген чери, унген чылы:
 Е.М.Куулар, Л.Х.Ооржак, Т.Б.Оюн, Ч.А.Сарыглар
 Кызыл: Национал школа хогжудер институт, 2023

Ажылчын программаны
 тыва дыл, чогаал башкызы
 Ооржак А.К. кылган

2024-2025 ооредилге чылы

Аннотация к рабочей программе по родному (тувинскому) языку, 5-9 классы

Тыва дылды өөрөдириниң тайылбыр бижин

Тыва дыл эртеминге ажилчын программаны Тыва Республиканың Өөрөдилге болгаш эртем яамызының Национал школа хөгжүдөр институтунуң Өөрөдилге-методиктиг чөвүлелиниң сүмелээни «Тыва дылга болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы. Чижек ажилчын программалар, 2018. Кол ниити өөрөдилге (5-9 класстар)» деп документиге даянып тургускан.

Ук ажилчын программаны ӨФКС-тиң негелделеринге дүүштүр филология эртемнериниң кандидаты, доцент К.Б.Доржу, Кызылдын 9 гимназиязының башкызы Ч.А. Сарыглар ажилдап кылганнар.

5-9 класстарга ажыглаар өөрөдилге номнары, оларның авторлары:

5-ки класс- «Тыва дыл», К., 2014 ч., К.Б.Доржу, Н.Д.Сувандии, А.Б.Хертек, Б.Ч.Ооржак, Ч.А.Сарыглар, М.В.Бавуу-Сюрюн.

6 класс- «Тыва дыл», 2015 ч., М.В.Бавуу-Сюрюн, К.Б.Доржу, А.Б.Хертек, Б.Ч.Ооржак.

7 класс- «Тыва дыл», К., 2007 ч., Д.А.Монгуш, К.Б.Доржу.

8-9 класс- «Тыва дыл», К., 2001 ч. М.Д.Биче-оол, Д.А.Монгуш, М.В.Бавуу-Сюрюн, А.К.Ойдан-оол.

Тыва дыл – Азия диптин төвүндө чурттап чоруур түрк дылдыг чоннарның төлээзи болур тыва чоннуң төрөөн дылы. Тыва дыл ук чоннуң аразында кол харылзаажылга дылы болуп, ниитилелдин ангы-ангы адырларында, эң ылаңгыя культура болгаш эртем төптөринде ажыглаттынып болгаш амыдыралдын янзы-бүрү негелделерин хандырып чоруурундан аңгыда, дараазында хүлээлгелерни база күүседип турар:

- тываларның салгалдарының аразында харылзаажылганың база бир аргазы бооп;
- тываларның өгбелериниң чүс-чүс чылдарда аас чугаа дамчыштыр салгап ап келгени тыва улустуң байлак аас чогаалының хөй янзы жанрларының шыгжаттынып, кадагалаттынганы дыл болуп;
- амгы үеде нептереп турар массалыг чепсектерниң, уран чүүл база культураның хөй аңгы хевирлери (жанрлары) байлаа-биле ажыглаттынып;
- сөс болгаш чечен чогаалдың чогааттынып, нептереп турарының бадыткалы болуп;
- өске эртемнерни шингээдиپ алырынга өзек болбушаан, уругларның бүгү талазы-биле сайзыралынга идиг болуп;
- эртемде чаа ажыдышкыннарның дылы болбушаан;
- амыдыралдың ангы-ангы адырларындан бүгү информация, медээлерни дамчыдар болгаш чыырының кол аргазы болуп, тыва чонга бараан болуп чоруур.

Тыва дыл Тыва Республикада орус дыл-биле чергелештир күрүне дылы болуп турар. Төрөөн тыва дылынга тода, шын база хостуг чугаалажып билири тыва кижиниң бүгү талалыг сайзыралынга, амыдырал-чуртталгазынга, ажил-агыйынга, эртем-өөрөдилгезинге чедишкинниг болурунуң магадылалын берип турар. Ынчангаш тыва уругларга орус дыл-биле чергелештир төрөөн дылын билири чугула болганда, ону школа назыны четпээн (уруглар садтарынга) болгаш эге, ортумак база дээди өөрөдилге черлеринге бедик деңнелге сонуурганчыг кылдыр өөрөдирни чугула. Национал школа тыва улустуң аас чогаалын болгаш тыва чечен чогаалдың байлаан таварыштыр сөс кулавырын байыдып, төрөөн дылынга арыг, чараш, хостуг, албадал чокка чугаалап билир кылдыр келир үениң салгалын өөрөдип чаңчыктырыр ужурлуг.

Тыва дыл – Россия Федерациязының бир субъектизи Тыва Республиканың девискээринде орус дыл-биле чергелештир күрүне дылдарының бирээзи, тыва улустуң төрөөн дылы болгаш аразында харылзаажыр чепсээ. Ында тыва улустуң чүс-чүс чылдар өттүр кадагалап келгени байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалының эң-не бедик үлегерлери мөөңнеттинген. Тыва дыл амгы үеде тыва культураның – тыва улустуң байлак аас чогаалының, чечен чогаалдың, уран чүүлүнүң – болгаш массалыг информация

чепсектериниң, эртемниң, өөрөдилгениң болгаш кижизидилгениң дылы болбушаан, ажыл-агыйның аңгы-аңгы адырларында калбаа-биле ажыглаттынып турар. Тыва дылды

сонуургап, ону өөренир күзелдиг өске этностарның төлээлериниң саны база чылдан чылче немежип олуары ук дылдың ажыглалының калбарып, делгемчип олуарың бадыткап турар.

Төрөөн дылдың метапредметтиг (предметтен дашкаар азы ооң-биле чергелештир билип алыр харылзашкак чүүлдер) хүлээлгелери уругларны школага бүгү талалыг хевирлээринге салдарлыг. Тыва дыл уругларның бодунун көрүжүн шын илередиринге, угаап боданыышкынын, интеллектуалдыг болгаш чогаадыкчы аян-биле бодун сайзырадырынга, чаагай мөзү-бүдүшке хевирлээринге; чаа билиглерни, мергежилдерни шиңгээдип алырынга улуг ужур-дузалыг. Төрөөн дыл кижиниң бот-хуузунда чонунуң (тыва кижиниң) иштики сагыш-сеткил культуразының болгаш чечен чогаалының байлактары-биле кижини төрөлгөстөнниң культура-төөгүлүг дуржулгазын байлакштытпышаан, ниитилелдин негелделеринге чаңчыктырар харылзаа чепсээ болур.

Тыва дыл кандыг-даа билиглерни чедип алырының кол аргазы болбушаан, оон-даа сонгаар мергежил-чаңчылдарын шиңгээдип алырынга салдарлыг. Өске улус-биле харылзакчып билири, тодаргай түңнелдерни чедип ап шыдаары, хөй ниитичи болгаш шилип алган мергежилниң талазы-биле бедик идепкейжи дээрге-ле херек кырында амыдыралдың бүгү-ле адырларында, ниитилелде болгаш делегейде болуп турар өскерилгелерге таарыштыр бодун ап чаңчыкканын илередир кижиниң шынарлары болур. Төрөөн дылын шиңгээдип алыры – өөреникчилерге өске эртемнерни чедишкенин билип алырының, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус дугайында билиглерин калбартырының, өгбелериниң байлак дуржулгазын ажыглап билириниң база чаагай мөзү-бүдүш, сүзүктериниң хевирлеттинериниң үндезини болур.

Кол школага (5-9 класстарга) төрөөн (тыва) дылды өөредириниң сорулгалары:

- Иштики сагыш-сеткили аажок байлак, бедик мөзү-бүдүштүг база бот-медерели бедик, Россияга, ооң иштинде төрөөн Тывазынга, бодунуң чуртунга бердинген, шынчы; төрөөн тыва дылынга ынак болгаш ону эки билир, хүндүлээр хамаатыны кижизидери;

- төрөөн дылын культураның болуушкуну кылдыр медереп хүлээп ап, ону чугаа чорударының, амыдыралдың аңгы-аңгы адырларынга билиг, дуржулга чедип алырының болгаш ниитилелде тургустунган мораль-этиктиг негелделерин, дылдың эстетиктиг үнөзүн медереп билириниң кол аргазы кылдыр хүлээп алыры;

- тыва дылды хүн бүрүде амыдыралдың болгаш өөрөдилгениң ажыл-чорудулгазында ажыглаар аргаларның бирээзи кылдыр хүлээп алыры; кижилер аразында харылзаа тударының кол аргазы кылдыр ажыглаары, өөрөдилгениң бүгү талалыг кылдыныгларын шиңгээдип алырынга (ажыл-чорудулганың сорулгаларын тургузуп, оларны планнап, чугаага хамаарыштыр бот-хыналданы болгаш бот-эдилгени кылыр; чугула медээ бээр аргаларны ажыглаар; библиографтыг дилээшкенин кылып билир, словарьлар, энциклопедиялардан болгаш өске-даа бижимел барымдаалардан, массалыг медээ чепсектеринден болгаш Интернет четкизинден тыва дылда херек медээлерни, сөзүглелдерни тып, ушта бижип, эде тургузуп билир дээш о.ө.) ужур-дузалыг чугула дыл болуп турарын билиндирери;

- дыл системазының тургузуун, ону ажыглаарының дүрүмнерин, чугаанын аянын болгаш литературлуг тыва дылдың кол негелделерин шиңгээдири; дылдың болуушкуннарын танып билири, оларны сайгарып, деңнеп, дүүштүрүп, бөлүктөп, үнелеп билир арга-дуржулгазын сайзырадыры, аңаа даянып аас болгаш бижимел чугаа культуразын сагыыры, чугаа чорударының хевирлерин билири, аңгы-аңгы байдалдарга дылды ажыглап шыдаары, чугаа этикединиң негелделерин шиңгээдип алыры; бодунуң ажыглап турары (потенциалдыг) сөс курлавырын улам байыдары; чугаада ажыглаттынып турар грамматиктиг аргаларның хемчээлин делгемчидери; чедип алган билиглерин, мергежил, чаңчылдарын өөрөдилге ажыл-чорудулгазынга болгаш хүн бүрүде амыдыралыга чугаа чорудуп тура, ажыглаар аргаларын улам байыдып сайзырадыры дээш о.ө.

Аннотация к рабочей программе по родному (тувинскому) языку, 5-9 классы

Тыва дылды өөрөдириниң тайылбыр бижини

Тыва дыл эртеминге ажылчын программаны Тыва Республиканың Өөрөдилге болгаш эртем яамызының Национал школа хөгжүдөр институтунун Өөрөдилге-методиктиг чөвүлелиниң сүмелээни «Тыва дылга болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылгасы. Чижек ажылчын программалар, 2018. Кол ниити өөрөдилге (5-9 класстар)” деп документиге даянып тургускан.

Ук ажылчын программаны ӨФКС-тин негелделеринге дүүштүр филология эртемнериниң кандидаты, доцент К.Б.Доржу, Кызылдың 9 гимназиязының башкызы Ч.А. Сарыглар ажылдап кылганнар.

5-9 класстарга ажыглаар өөрөдилге номнары, оларның авторлары:

5-ки класс- «Тыва дыл”, К., 2014 ч., К.Б.Доржу, Н.Д.Сувандии, А.Б.Хертек, Б.Ч.Ооржак, Ч.А.Сарыглар, М.В.Бавуу-Сюрюн.

6 класс- “Тыва дыл”, 2015 ч., М.В.Бавуу-Сюрюн, К.Б.Доржу, А.Б.Хертек, Б.Ч.Ооржак.

7 класс- “Тыва дыл”, К., 2007 ч., Д.А.Монгуш, К.Б.Доржу.

8-9 класс- “Тыва дыл”, К., 2001 ч. М.Д.Биче-оол, Д.А.Монгуш, М.В.Бавуу-Сюрюн, А.К.Ойдан-оол.

Тыва дыл – Азия диптиң төвүнде чурттап чоруур түрк дылдыг чоннарның төлээзи болур тыва чоннун төрөөн дылы. Тыва дыл ук чоннун аразында кол харылзажылга дылы болуп, ниитилелдин аңгы-аңгы адырларында, эң ылангыя культура болгаш эртем төптеринде ажыглаттынып болгаш амыдыралдың янзы-бүрү негелделерин хандырып чоруурундан аңгыда, дараазында хүлээлгелерни база күүседип турар:

- тываларның салгалдарының аразында харылзажылганың база бир аргазы бооп;
- тываларның өгбелериниң чүс-чүс чылдарда аас чугаа дамчыштыр салгап ап келгени тыва улустун байлак аас чогаалының хөй янзы жанрларының шыгжаттынып, кадагалаттынганы дыл болуп;
- амгы үеде нептереп турар массалыг чепсектерниң, уран чүүл база культураның хөй аңгы хевирлери (жанрлары) байлаа-биле ажыглаттынып;
- сөс болгаш чечен чогаалдың чогааттынып, нептереп турарының бадыйкалы болуп;
- өске эртемнерни шиңгээдип алырынга өзек болбушаан, уругларның бүгү талазы-биле сайзыралыга идиг болуп;
- эртемде чаа ажыдышкыннарның дылы болбушаан;
- амыдыралдың аңгы-аңгы адырларындан бүгү информация, медээлерни дамчыдар болгаш чыырының кол аргазы болуп, тыва чонга бараан болуп чоруур.

Тыва дыл Тыва Республикада орус дыл-биле чергелештир күрүне дылы болуп турар. Төрөөн тыва дылынга тода, шын база хостуг чугаалажып билири тыва кижиниң бүгү талалыг сайзыралыга, амыдырал-чуртталгазынга, ажыл-агыйынга, эртем-өөрөдилгезинге чедишкынниң болурунун магадылалын берип турар. Ынчангаш тыва уругларга орус дыл-биле чергелештир төрөөн дылын билири чугула болганда, ону школа назыны четпээн (уруглар садтарыга) болгаш эге, ортумак база дээди өөрөдилге черлеринге бедик деңгелге сонуурганчыг кылдыр өөрөдирни чугула. Национал школа тыва улустун аас чогаалын болгаш тыва чечен чогаалдың байлаан таварыштыр сөс кулавырын байыдып, төрөөн дылынга арыг, чараш, хостуг, албадал чокка чугаалап билир кылдыр келир үениң салгалын өөрөдип чаңчыктырыр ужурлуг.

Тыва дыл – Россия Федерациязының бир субъектиси Тыва Республиканың девискээринде орус дыл-биле чергелештир күрүне дылдарының бирээзи, тыва улустун төрөөн дылы болгаш аразында харылзажыр чепсээ. Ында тыва улустун чүс-чүс чылдар өттүр кадагалап келгени байлак дуржулгасы, мерген угааны, угаан-бодалының эң-не бедик үлегерлери мөөңнеттинген. Тыва дыл амгы үеде тыва культураның – тыва улустун байлак аас чогаалының, чечен чогаалдың, уран чүүлүнүн – болгаш массалыг информация

чепсектериниң, эртемниң, өөрөдилгениң болгаш кижизидилгениң дылы болбушаан, ажил-агыйның аңгы-аңгы адырларында калбаа-биле ажыглаттынып турар. Тыва дылды

сонуургап, ону өөренир күзелдиг өске этностарның төлээлериниң саны база чылдан чылче немежит олурары ук дылдың ажыглалының калбарып, делгемчип олурарын бадыткап турар.

Төрөөн дылдың метапредметтиг (предметтен дашкаар азы ооң-биле чергелештир билип алыр харылзашкак чүүлдер) хүлээлгелери уругларны школага бүгү талалыг хевирлээринге салдарлыг. Тыва дыл уругларның бодунуң көрүжүн шын илередиринге, угаап боданыышкынын, интеллектуалдыг болгаш чогаадыкчы аян-биле бодун сайзырадырынга, чаагай мөзү-бүдүшке хевирлээринге; чаа билиглерни, мергежилдерни шиңгээдип алырынга улуг ужур-дузалыг. Төрөөн дыл кижиниң бот-хуузунда чонунуң (тыва кижиниң) иштики сагыш-сеткил культуразының болгаш чечен чогаалының байлактары-биле кижини төрөлгөстөнниң культура-төөгүлүг дуржулгазын байлакшытпышаан, ниитилелдин негелделеринге чаңчыктырар харылзаа чепсээ болур.

Тыва дыл кандыг-даа билиглерни чедип алырының кол аргазы болбушаан, оон-даа сонгаар мергежил-чаңчылдарын шиңгээдип алырынга салдарлыг. Өске улус-биле харылзашып билири, тодаргай түңнелдерни чедип ап шыдаары, хөй ниитичи болгаш шилип алган мергежилиниң талазы-биле бедик идепкейжизи дээрге-ле херек кырында амыдыралдың бүгү-ле адырларында, ниитилелде болгаш делегейде болуп турар өскерилгелерге таарыштыр бодун ап чаңчыкканын илередир кижиниң шынарлары болур. Төрөөн дылын шиңгээдип алыры – өөреникчилерге өске эртемнерни чедишкениг билип алырының, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус дугайында билиглерин калбартырының, өгбелериниң байлак дуржулгазын ажыглап билириниң база чаагай мөзү-бүдүш, сүзүктөриниң хевирлеттинериниң үндезини болур.

Кол школага (5-9 класстарга) төрөөн (тыва) дылды өөрөдириниң сорулгалары:

- Иштики сагыш-сеткили аажок байлак, бедик мөзү-бүдүштүг база бот-медерели бедик, Россияга, ооң иштинде төрөөн Тывазынга, бодунуң чуртунга бердинген, шынчы; төрөөн тыва дылынга ынак болгаш ону эки билир, хүндүлээр хамаатыны кижизидери;

- төрөөн дылын культураның болуушкуну кылдыр медереп хүлээп ап, ону чугаа чорударының, амыдыралдың аңгы-аңгы адырларынга билиг, дуржулга чедип алырының болгаш ниитилелде тургустунган мораль-этиктиг негелделерин, дылдың эстетиктиг үнезин медереп билириниң кол аргазы кылдыр хүлээп алыры;

- тыва дылды хүн бүрүде амыдыралдың болгаш өөрөдилгениң ажил-чорудулгазында ажыглаар аргаларның бирээзи кылдыр хүлээп алыры; кижилер аразында харылзаа тударының кол аргазы кылдыр ажыглаары, өөрөдилгениң бүгү талалыг кылдыныгларын шиңгээдип алырынга (ажыл-чорудулганың сорулгаларын тургузуп, оларны планнап, чугаага хамаарыштыр бот-хыналданы болгаш бот-эдилгени кылыр; чугула медээ бээр аргаларны ажыглаар; библиографтыг дилээшкенин кылып билир, словарьлар, энциклопедиялардан болгаш өске-даа бижимел барымдаалардан, массалыг медээ чепсектеринден болгаш Интернет четкизинден тыва дылда херек медээлерни, сөзүглелдерни тып, ушта бижип, эде тургузуп билир дээш о.ө.) ужур-дузалыг чугула дыл болуп турарын билиндирери;

- дыл системазының тургузуун, ону ажыглаарының дүрүмнерин, чугааның аянын болгаш литературлуг тыва дылдың кол негелделерин шиңгээдири; дылдың болуушкуннарын танып билири, оларны сайгарып, деңнеп, дүүштүрүп, бөлүктөп, үнелеп билир арга-дуржулгазын сайзырадыры, аңаа даянып аас болгаш бижимел чугаа культуразын сагыыры, чугаа чорударының хевирлерин билири, аңгы-аңгы байдалдарга дылды ажыглап шыдаары, чугаа этикединиң негелделерин шиңгээдип алыры; бодунуң ажыглап турары (потенциалдыг) сөс курлавырын улам байыдары; чугаада ажыглаттынып турар грамматиктиг аргаларның хемчээлин делгемчидери; чедип алган билиглерин, мергежил, чаңчылдарын өөрөдилге ажил-чорудулгазынга болгаш хүн бүрүде амыдыралынга чугаа чорудуп тура, ажыглаар аргаларын улам байыдып сайзырадыры дээш о.ө.

- сөстүн янзы-бүрү сайгарылгаларын (фонетиктиг, лексиктиг, морфемниг, морфологтуг), сөс каттыжышкынының болгаш домактың синтаксистиг сайгарылгазын шын кылып, сөзүглелдин тургузуунун болгаш кол демдектериниң аайы-биле, дылдын кандыг хүлээлгелерин күүседип чоруурунун болгаш уран аргаларны ажыглаанының аайы-биле сайгарары;

- лексиктиг болгаш грамматиктиг синонимнерни ажыглаанындан кижиниң чугаазының чечен-мерген, а чечен чогаал дылының каас-чараш, байлак болу бээр аргаларын билири болгаш чугаазынга шын ажыглаары;

- төрөөн дылдың эстетиктиг хүлээлгелерин медресеп билири, чечен чогаалдың дылын сайгарып тура, чугааның эстетиктиг талазын үнелеп билири.

Чедип алыр мергежилдер, чанчылдар:

5 класс: Сөстерниң лексиктиг, фонетиктиг, тургузуг талазы-биле, чугаа кезектеринин аайы-биле сайгарылгазын, 2 чугула кежигуннуг домактарнын синтаксистиг сайгарылгазын кылып билир;

- Чүве ады, демдек ады, сан адын тып билир. Укталган чүве аттарын тургузуп билир.

- Орфографиядан: шын бижилге дурумнерин тайылбырлап шыдаар.

- Пунктуациядан: өөрөнгөн дурумнерге бижик демдектерин тыпкаш, тайылбырлап билир.

6 класс: Сөс чогаадылгазының сайгарылгазын кылыр. Өттүнүг сөстерни, кылыг сөзүн, наречие, ат орнун, дузалал чугаа кезектерин ылгап, тып, чугаага ажыглап билир. Өөрөнгөн чугаа кезектеринге хамаарышкан сөстерни тып шыдаар болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин тодарадып билир.

7 класс: Сөс каттыжышкыннарының, ийи чугула кежигүннүг болгаш чаңгыс чугула кежигүннүг бөдүүн домактарның синтаксистиг сайгарылгазын кылыр. Домактың чаңгыс аймак кежигүннери, кирилде сөстер болгаш кирилде домактар, адалга-биле нарынчылтынган ийи чугула кежигүннүг болгаш чаңгыс чугула кежигүннүг бөдүүн домактар тургузуп шыдаар. Өөрөнгөн орфограммаларын тайылбырлап билир. Өске кижиниң чугаазын дорт болгаш доора чугаа-биле дамчыдып шыдаар. Тускайлаан кежигүннерлиг домактарга, нарын домактарга бижик демдектерин салыр. Дорт чугаалыг домактарга бижик демдектерин шын салыр. Цитата, диалогка бижик демдектери.

8 класс: Чагырышпаан нарын домактарның кезектериниң харылзаазын тодарадыр, сайгарылгазын кылыр. Чагырышкан нарын домактарның кол болгаш тайылбыр кезектерин тып, оларның холбаазын шын тодарадыр. Тайылбыр домактарның янзыларын бот-бодундан ылгап, шын тодарадыр.

9 класс: Янзы-буру хевирлерлиг нарын домактарны тургузар, сайгарар, оларга бижик демдектерин шын салып, тайылбырлап билир.

- Сөзүглелдин стилин болгаш жанрын тодарадып билир. Литературлуг дылдын нормаларын сагыыр.

- Сөзүглелди кыскаладып билир.

- Бодалдарын илередип, чогаадыг-угаап- боданышкынны бижип билир.

Пунктуациядан: - 8-9 класстарга оорөнгөн пунктограммаларны тывар, бижик демдектерин салганын бадыткап шыдаар. НСК бижик демдектерин салып билир, тайылбырлап билир.

Орфографиядан: - Өөрөнгөн орфограммаларны шын бижиир, тайылбырлап шыдаар.

Тыва дыл эртемин өөрөдиринин туннелдери.

5-9 класстарга оорөникчилер тыва дыл кырынга бодунун бодалын чугаанын аас болгаш бижимел хевиринге шын, билдингир, чараш, частырыг чок чугаалап, бижип билир ужурлуг. Чогаадыг бижиир негелделерни долuzu-биле билир, кууседип шыдаар ужурлуг. Херек таварылгаларда шын бижилгенин дурумнерин ажыглаарын тайылбырлап билир. Өскээр чугаалаарга, тыва орфографиянын болгаш пунктуациянын дурумнерин шингээдип алырынга четчир билиглерни алган турар ужурлуг. Чугаа культуразынын чурумун, чугаа ужурларын шингээдип алган турар.

8-ки класска тыва дылда
календарь-тематиктиг планнаашкын

Темалар	Шагы	Эрттирер уези	
		Программа езугаар	Херек кырында
Кирилде кичээл. Дыл дугайында ниити билиглер. Торээн дылдарны камгалап-кадагалаары. Тыва дыл болгаш улустун аас чогаалы. Тыва дыл-чечен чогаалдын дылы. Чечен чогаал стили	1	02.09	
7 класска ооренген чуулдеринге катаптаашкын Кылыг созу. Наречие. Оттунуг состер.	1	09.09	
Дузалал чугаа кезектери. Созуглел.	1	16.09	
Хыналда ажыл	1	23.09	
Синтаксис. Сос каттыжыышкыннарынын грамматиктиг уткалары. С/к озек созунун аайы-биле болуктери.	1	30.09	
Сос каттыжыышкыннарынын холбаалары. Башкарылга, каттыжылга, хамааржылга. Сос каттыжыышкыннарынын синтаксистиг сайгарылгазы	1	07.10	
Бодуун домак. Бодуун домак дугайында билиг. Ийи составтыг домактар.	1	14.10	
Хыналда ажыл	1	21.10	
Кол сос, оон илереттинери. Кол состун коргузукчулери. Соглекчи, оон илереттинери.	1	11.11	
Соглекчинин хевирлери. Кылыг состуг соглекчилер. Составтыг ат состуг соглекчилер	1	18.11	
Кол сос биле соглекчинин аразынга тире. Соглекчинин составында модальдыг состер	1	25.11	
Домактын ийиги черге кижигуннери. Немелде. Дорт болгаш доора немелделер, оларнын илереттинери. Тодарадылга . Капсырылга	1	02.12	
Байдалдар, оларнын утка аайы-биле болуктери (уенин, кылдыныг аргазынын, туруштун, чылдагааннын, сорулганын, хемчегнин байдалдары)	1	09.12	

Делгеренгей болгаш делгеренгей эвес домактар	1	16.12	
Хыналда ажыл	1	23.12	
Чангыс составтыг домактар дугайында билиг. Ат домаа. Тодаргай арынныг домак	1	08.01	
Тодаргай эвес арынныг домак. Ниити арынныг домактар. Арын чок домактар	1	15.01	
Чангыс составтыг бодуун домактарнын созуглелдерге ажыглалы. Чангыс составтыг домактарнын синтаксистиг сайгарылгазы	1 1	22.01	
Долу болгаш долу эвес домактар дугайында билиг. Домак состер.	1 1	29.01	
Нарынчыттынган домактар . Нарынчыттынган домактар дугайында билиг. Домактын чангыс аймак кежигуннер- биле нарынчыттынары. ЧАК илереттинери, ЧАК холбажыр аргалары, ЧАК бижик демдектери, ЧАК туннекчи состер болгаш бижик демдектери	1 1	05.02	
Чангыс аймак болгаш чангыс аймак эвес тодарадылгалар, оларга бижик демдектери.	1	12.02	
Тускайлаан кежигуннуг домактар, оларнын ужур-дузазы. Домактын делгеренгей кежигуннер-биле нарынчыттынары, оларга бижик демдектери. Причастиелиг болуглелдер-биле илереттинген делгеренгей тодарадылгалар-биле домактын нарынчыттынары. Причастиелиг болуглелдер-биле илереттинген делгеренгей байдалдар-биле домактын нарынчыттынары	1 1	19.02	
Деепричастиелиг болуглелдер-биле илереттинген делгеренгей кежигуннер-биле домактын нарынчыттынары, оларга бижик демдектери	1 1	26.02	
Деннелгелиг болуглелдер-биле илереттинген делгеренгей кежигуннер-биле домактын нарынчыттынары, оларга бижик демдектери	1	04.03	
Домактын адалгалар, киирилде состер болгаш домактар-биле нарынчыттынары, оларга бижик демдектери.	1	11.03	
Хыналда ажыл		18.03	

Нарынчиттынган домактарнын созуглел тургузарынга ужур-дузазы, синтаксистиг сайгарылгазы. Катаптаашкын	1	01.04	
Чугаа чорудулгазы болгаш чугаа культуразы. Чангыс кижинин чугаазынын янзылары. Тоожуушкун. Чурумал	1	08.04	
Угаап боданыышкын	1	15.04	
Диалог болгаш чугаа культуразы.	1	22.04	
Диалог, полилог болгаш монолог-чугаанын хевирлери	1	29.04	
Чыл тончузунде туннел катаптаашкын. Сос каттыжыышкыны. Бодуун домак. Домактын чугула болгаш ийиги черге кижигуннери	1	04.05	
Хыналда ажыл	1	13.05	
Чангыс составтыг домактар.Нарынчиттынган домактар	1	20.05	
Туннел кичээл	1	27.05	

ПРОНУМЕРОВАНО, ПРОШНУРОВАНО
И ЗАКРЕПЛЕНО ПЕЧАТЬЮ
ВСЕГО _____

Директор школы _____

С/Ш № _____ / листов _____

Ондар О.Б./

